

Omkring sju km. rakt väster om Kristinehamn i inloppet till Ölmeviken ligger en liten holme vid namn Saxholmen. Under medeltiden och t. o. m. under hednatidens sista århundraden låg därstädes ett slott, Saxholmens slott. Så långt det är mig bekant, fanns det under medeltiden icke mer än tre slott i Värmland, och dessa voro förutom det nu nämnda, Agneholm i Gullspångsälvens utlopp och Edholm vid Borgvik. Benämningen slott på Saxholmens medeltida bebyggelse förefaller måhända väl pretentiös. Det är dock den benämning, som användes såväl av orsbefolkningen som i tillgänglig litteratur.

Och efter den tidens mått voro helt säkert anläggningarna av betydande storleksordning.

Saxholmens historia förlorar sig i medeltidens för att inte säga hednatidens dunkel, och det är synnerligen svårt att avgöra vad som är saga och vad som är verklighet av det, som berättas från för så länge sedan förgångna tider. Värmlandsskildraren Fernow håller dock för troligt, att Saxholmens slott byggdes under Olof Trätäljas tid, alltså någon gång i slutet av 600-talet. Olof Trätälja tillskrives ju äran av att vara den förste, som röjde mark och bröt bygd i Värmland, och om det vedertagna "Olof Trätäljas hög" är riktig benämning på den gravhög, som finnes mitt inne i Säffle stad, ligger han även begravd i detta landskap. Saxholmens slotts byggherre skulle ha hetat Saxo Fleita, och var enligt sägnen fosterbroder till Olof Trätälja.

C:a 250 meter väster om Saxholmen ligger den i Ölmeviken utskjutande halvön Kummelön. Därifrån gick en bro över till Saxholmen, och från denna till Ölmevikens östra strand, en sträcka av ej mindre än 600 meter var dragen en järnlänk. Detta givetvis för att förhindra, att fiender sjövägen skulle kunna tränga in i

viken. Själva slottet bestod av en cirkelrund kärna av sten med en diameter av 24 alnar. Runt denna kärna, vilken torde ha utgjort det egentliga slottet voro mindre byggnader av trä placerade. Herren till Saxholmen var även herre över stora områden på fastlandet, och slottets ladugård fanns på Kummelön.

Så långt det är mig bekant omnämnes Saxholmens slott i skrift första gången av en man, som benämnes Sigveter Skald. Han var född på Island, och det var väl därifrån han fått skaldeådran. Han skriver, att han kom på vandring genom Värmland och "*sökte härbärke, Utaf en hedning Förren jag fann Then rike Saxens son*". Sagan, som givetvis kan ha historisk bakgrund, förtäljer vidare, att det fanns tre storknappar, som bodde på holmar i denna del av Väneren, nämligen förutom Saxe på Saxholmen, Sibbe på Sibberön och Ramond på Ramholmarna.

Olof den helige av Norge var gäst på Saxholmen åtminstone vid två olika tillfällen. Denne stack ut på ett vikingatåg vid tolv års ålder. Som han for "i västerled" var det antagligen Englands kuster som hemsöktes. Då han återkom — han var givetvis litet äldre då — ville han taga sig hustru. På grund av sina framgångar under vikingatåget vågade han kasta sina blickar på sveakonungens dotter Ingared, och år 1019 sände han iväg en böneman, som hette Sigvatter, till Uppsala. På vägen dit gästade denne Saxholmen. Troligen var även Olof själv med vid det tillfället, det är flera omständigheter som talar därför, men det är icke klarlagt. Till Uppsala kom de dock inte fram, ty en annan dotter till sveakonungen mötte dem hos jarlen i Skara. Hon hette Astrid, och det blev hon och icke Ingared, som blev drottning i Norge. När Olof år 1028 kom som landsflyktig från Norge, tog han och drottningen in på Sax-

holmen. När han två år senare var på återväg den resa som för övrigt blev hans sista — besökte han åter Saxholmen, och denna gång hade han i sitt följe 400 hirdmän.

Så gör vi ett hopp i historien på ett par hundra år. Uppgifterna börja nu bli rätt tillförlitliga. År 1392 fick en man vid namn Abraham Brodersson "Saxholmens slott med dess län" i förläning av drottning Margareta. Brodersson var drottningens gunstling, men trots detta gjorde drottningens släkting Erik av Pommern honom ett huvud kortare år 1409. Erik gav sedan slottet till sitt — som det heter — "goda och ärliga råd" Erik Eren-gissleson Natt och Dag.

Om de båda övriga värmländska medeltidsslotten vet man, att de förstördes, då Engelbrekt rensade riket från utländska fogdar. Saxholmens slott nämnes icke i det sammanhanget, och man vet icke när eller hur det raserades. En gammal sägen har dock följande att förtälja därom. Erik Eren-gissleson var gift två gånger och hans andra hustru hette som ogift Catarina Grip-huvud. Hon var icke trogen sin man, och en dag, då han var till kyrkan, det skulle för övrigt ha varit på själva juldagen, passade hon på att rymma. Men för att mannen ej skulle upptäcka rymningen utan tro, att hon förolyckats, tände hon på bebyggelsen på holmen. Till yttermera visso lät hon sko en häst med skorna bakfram, och på denna red hon bort från holmen över den isbelagda Ölmeviken. När mannen sedan kom hem ledde inga spår bort från holmen, varför det fick antagas, att slottsfrun funnit sin död i lågorna. Hur det gick med tjänare och övriga, som funnits på holmen, förtäljer inte sagan. Ty en saga får man anse att det är, trots att Fernow och även någon annan forskare håller den trovärdig. Det förhåller sig nämligen så, att en baklängesskodd häst förekommer lite varstans i sägnerna kring herrgårdar och slott.

Nu måste vi göra ännu ett långt hopp i historien, ända fram till den tid, då den store landsfadern Gustaf Vasa tagit Svea rikes härskarespira i sina händer. Som bekant bestämde Gustaf Vasa i sitt testamente, att Värmland m. fl. landsdelar skulle tillfalla hans son Carl som hertigdöme. De söder om Kristinehamn belägna gårdarna Säby och Nynäs blevo hertigsäten, och Carl vistades ofta i dessa landamären. Sedermera, då han blev konung, lade han fisket vid Kummelön under Bro kungsgård. Denna var belägen på samma plats där Kristinehamn nu ligger. Carl IX hade en fiskebod på Kummelön, som stod öster om den nuvarande huvudgården därstädes. Denna bod eller jaktstuga, som den även har kallats, har under senare år flyttats till Mariebergsskogen i Karlstad, där den nu står till beskådande. Carl IX lät även gräva en kanal tvärs över Kummelön, varigenom denna blev helt kringfluten av vatten. Kanalen är dock numera helt igenrasad.

Vid byggandet av Ölme kyrka togs byggnadssten därtill från Saxholmens slottsruin. Det var givetvis lättare att ta färdighuggen sten där än att bryta obearbetad sten i något berg. Att slottsruinens bevarande hade varit av stort kulturhistoriskt värde tänkte man inte på. En kulle med några mindre murrester är det enda, som nu visar var slottet fordom stod.

Jag tillåter mig till sist att citera några ord med vilka en ölmeforskare vid namn Lämgren avslutar en skildring om Saxholmen.

"Vinden susar än som fordom fram över Saxholmen, vågorna slå än sakta och leende, än vredgade mot dess strand, men ingen hövdingbåt lägger numera till vid bryggan, ingen hustru och ingen stolts jungfru möter nu där sina från härfärder återkomna hjärtans kära. Allt är nu öde och försvunnet."